

DOI 10.33930/ed.2019.5007.58(3-4)-9
УДК 37.013.73:008:378

РОЗКРИТТЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНТЕГРАЦІЇ СУЧАСНИХ КУЛЬТУРНИХ ПРОДУКТІВ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗВО: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДИСЦИПЛІНИ “ФІЛОСОФІЯ”

С. М. Процька

Анотація.

Актуальність теми дослідження. Повномасштабна війна в Україні зумовлює глибокі зміни у безпековій, соціокультурній та освітній сферах. За таких обставин культура й освіта набувають особливого значення, виступаючи ключовими чинниками збереження суспільної єдності, відновлення країни та становлення нової системи цінностей і національної ідентичності молодого покоління.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану освітній процес зазнає значних змін: поширюються змішані формати навчання, що поєднують дистанційні та аудиторні заняття; актуалізується проблема організації безпечного освітнього середовища з урахуванням необхідності використання укриттів під час повітряних тривог; посилюються психологічні труднощі здобувачів освіти; виникає потреба в оновленні змісту навчання та модернізації педагогічних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дану проблематику в своїх працях розглядали сучасні українські вчені: Т. Урись, О. Пухонська, С. Хороб, Т. Некіз, Є. Міненко, Д. Бибик, С. Процька, І. Возний, М. Грицик, К. Нагайко, І. Колеснікова, Г. Харченко, Г. Коломоець, А. Ребрина, Л. Мудрак, А. Ткачук, Є. Лір, Н. Ратушняк, М. Косовець, М. Гришук.

Постановка завдання. Метою дослідження стало розкриття прикладів вдалих практик, зокрема досвід Українського державного університету імені Михайла Драгоманова щодо впровадження культурних продуктів у навчальні дисципліни як інструменту осмислення ідентичності, етики відповідальності та культури свідчення.

Виклад основного матеріалу. У статті представлено комплексне дослідження особливостей інтеграції сучасних культурних продуктів в освітній простір України в умовах повномасштабної війни. Доведено, що в період воєнного стану культура та освіта набувають стратегічного значення, виступаючи ключовими чинниками збереження національної ідентичності, зміцнення суспільної стійкості та підтримання соціальної консолідації. Проаналізовано основні трансформації освітнього середовища, серед яких поширення гібридних форм навчання, посилення безпекових обмежень, зростання психологічного навантаження на учасників освітнього процесу, а також необхідність модернізації змісту освіти й удосконалення методів викладання. Окремо висвітлено значення культурних і креативних індустрій як важливого ресурсу суспільного відновлення та подальшого розвитку.

Особливу увагу зосереджено на проблемах, що супроводжують інтеграцію культурного контенту в освітню діяльність, зокрема на руйнуванні культурної та освітньої інфраструктури, цифровій нерівності, етичних викликах, пов'язаних із використанням травматичних матеріалів, а також на необхідності впровадження принципів травмоінформованої педагогіки й підвищення рівня медіаграмотності викладачів і здобувачів освіти. Проаналізовано успішні практики інтеграції культурних продуктів у навчальний процес, зокрема досвід Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, де культурний контент використовується як інструмент осмислення національної ідентичності, формування етики відповідальності та розвитку культури свідчення.

Висновки. Інтеграція сучасних культурних продуктів у систему освіти в умовах воєнного стану постає як багатофункціональний процес, що поєднує освітні, мобілізаційні, національно-консолідаційні та реабілітаційні аспекти. Подальшого аналізу потребує з'ясування, яким чином культура репрезентується й передається в

освіті під час війни та через які навчальні дисципліни й міждисциплінарні підходи це здійснюється.

Ключові слова: культурний продукт, російсько-українська війна, освітній процес, інтеграція, культурні виклики, філософія, філософія освіти.

DISCLOSURE OF THE FEATURES OF THE INTEGRATION OF MODERN CULTURAL PRODUCTS INTO THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE HIGHER EDUCATIONAL UNIVERSITY: PRACTICAL ASPECTS OF THE DISCIPLINE “PHILOSOPHY”

Svitlana Protska

Abstract.

Relevance of the research. The full-scale war in Ukraine is causing profound changes in the security, socio-cultural and educational spheres. Under such circumstances, culture and education acquire special importance, acting as key factors in preserving social unity, restoring the country and forming a new system of values and national identity of the younger generation.

Problem statement. Under martial law, the educational process is undergoing significant changes: mixed learning formats are spreading, combining distance and classroom classes; the problem of organizing a safe educational environment is becoming more urgent, taking into account the need to use shelters during air raids; psychological difficulties of education seekers are increasing; there is a need to update the content of education and modernize pedagogical approaches.

Analysis of recent research and publications. This issue was considered in their works by modern Ukrainian scientists: T. Urys, O. Pukhonska, S. Khorob, T. Nekiz, E. Minenko, D. Bybyk, S. Protska, I. Vozny, M. Hrytsyk, K. Nagayko, I. Kolesnikova, G. Kharchenko, G. Kolomoyets, A. Rebryna, L. Mudrak, A. Tkachuk, E. Lear, N. Ratushnyak, M. Kosovets, M. Hryshchuk.

Research task. The aim of the study was to reveal examples of successful practices, in particular the experience of the Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University in introducing cultural products into academic disciplines as a tool for understanding identity, ethics of responsibility and culture of testimony.

Main material presentation. The article presents a comprehensive study of the features of the integration of modern cultural products into the educational space of Ukraine in conditions of full-scale war. It is proven that during the period of martial law, culture and education acquire strategic importance, acting as key factors in preserving national identity, strengthening social stability and maintaining social consolidation. The main transformations of the educational environment are analyzed, including the spread of hybrid forms of learning, increased security restrictions, increased psychological burden on participants in the educational process, as well as the need to modernize the content of education and improve teaching methods. The importance of cultural and creative industries as an important resource for social recovery and further development is separately highlighted.

Particular attention is paid to the problems that accompany the integration of cultural content into educational activities, in particular, the destruction of cultural and educational infrastructure, digital inequality, ethical challenges associated with the use of traumatic materials, as well as the need to implement the principles of trauma-informed pedagogy and increase the level of media literacy of teachers and students. Successful practices of integrating cultural products into the educational process are analyzed, in particular the experience of the Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University, where cultural content is used as a tool for understanding national identity, forming an ethic of responsibility, and developing a culture of testimony.

Conclusions. The integration of modern cultural products into the education system under martial law appears as a multifunctional process that combines educational, mobilization, national consolidation and rehabilitation aspects. Further analysis is needed to clarify how culture is represented and transmitted in education during the war and through which academic disciplines and interdisciplinary approaches this is done.

Keywords: cultural product, Russian-Ukrainian war, educational process, integration, cultural challenges, philosophy, philosophy of education.

Актуальність теми дослідження. Війна, яка триває в Україні, суттєво змінює не лише безпекову ситуацію, а й соціокультурно-освітній ландшафт країни. В умовах воєнного стану культура й освіта – не периферійні сфери, а критично важливі елементи виживання, відновлення і формування нової національної ідентичності майбутнього покоління України [7].

Освітній процес зазнає змін: змішані форми навчання (поєднання офлайн- та онлайн-занять); у можливостях проведення очних занять із забезпеченням укриттів під час повітряних тривор; психологічні виклики для учнів та студентів; потреба у переосмисленні контенту й методів викладання [7].

Постановка проблеми. Тому логічно постає питання: як сучасні культурні продукти (рис. 1): 1) аудіовізуальні та цифрові: фільми, серіали, музика, відеоігри, подкасти, VR/AR-досвіди, цифрові інсталяції; 2) література та преса: книги, журнали, нові медіа, що пропонують як розвагу, так і глибокий аналіз; 3) перформативні мистецтва: театр, танок, музичні та гастрономічні фестивалі, що стають інтерактивними подіями; 4) візуальні мистецтва та дизайн: виставки (традиційні та цифрові), артоб'єкти, інсталяції, архітектурні проекти, сучасний дизайн; 5) спадщина та освіта: музейні проекти, освітні платформи, що переосмислюють історію та надають доступ до знань тощо можуть і повинні бути інтегровані в освіту – з огляду на потреби сьогодення й на перспективу післявоєнного відновлення [7].

Рис. 1. Основні категорії сучасних культурних продуктів

Починаючи з 2005 року, із приєднанням системи вищої освіти України до Болонського процесу, освітня політика України вийшла на якісно новий виток у розробленні методології, організаційних і науково-методичних засад розвитку вітчизняної освіти, інтеграція в європейський та світовий освітній та науковий простори. Подалі в Законах України “Про вищу освіту” (2014), “Про наукову й науково-технічну діяльність” (2015), рішенням Колегії МОН України документу “Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи” (2016) були визначені засади процесу євроінтеграції, які були остаточно затверджені в рамковому Законі України “Про освіту” (2017), зокрема в його меті, а саме: “Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору” [7].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури виявив, що в Україні надається належна увага дослідженню проблеми інтеграції сучасних культурних продуктів в освітній процес, зокрема: темі культури та освіти під час війни – О. Антонюк, О. Дутчак, Н. Гудима, Н. Клименко, Л. Шевченко та ін.; темі про культурні та творчі індустрії (*creative industries*) – D. Hesmondhalgh, T. Flew та ін.; темі педагогіки та освітніх інновацій – В. Кремень, К. Осадча, С. Сисоєва, М. Fullan, О. Erstad та ін.; темі про культуру, травму та психологічну підтримку через мистецтво – В. Van der Kolk, E. Huss, Н. Уварова та ін.; темі про українську культуру та культурно-освітню політику під час війни – В. Андрущенко, В. Бобрицька, Р. Вернидуб, Д. Горбачов, Т. Добко, С. Калашнікова, В. Луговий, С. Ніколаєнко, О. Плахотнік, Г. Шульц, А. Smith та ін.; темі про цифрову культуру (AR/VR, мультимедіа, медіаграмотність) – L. Manovich, Н. Jenkins, S. Livingstone, В. Дмитренко та ін. Дану проблематику в своїх працях розглядали сучасні українські вчені: Т. Урись, О. Пухонська, С. Хороб, Т. Некіз, Є. Міненко, Д. Бирик, С. Процька, І. Возний, М. Грицик, К. Нагайко, І. Колеснікова, Г. Харченко, Г. Коломоєць, А. Ребрина, Л. Мудрак, А. Ткачук, Є. Лір, Н. Ратушняк, М. Косовець, М. Грищук. Отже, актуальність проблеми зумовила вибір теми дослідження.

Мета дослідження – розкриття особливостей інтеграції сучасних культурних продуктів в освітній процес ЗВО, зокрема практичні аспекти під час вивчення дисципліни “Філософія”.

Постановка завдання: визначити особливості трансформації освітнього середовища в умовах сучасних соціокультурних викликів та обґрунтувати необхідність інтеграції культурного контенту у викладання гуманітарних дисциплін; дослідити потенціал сучасних культурних продуктів (кінофільмів, документальних стрічок, цифрових медіа, літературних творів, мистецьких проєктів тощо) як засобів формування критичного мислення, ціннісних орієнтацій та світоглядних установок здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У XXI столітті освітній процес дедалі більше виходить за межі традиційного класного навчання, активно інтегруючи елементи культури та медіа. Сучасні культурні продукти – від цифрового мистецтва та відеоігор до подкастів, документальних фільмів та інтерактивних музейних експозицій – стають потужним і багатогранним ресурсом для підвищення ефективності, залученості та актуальності освіти. Їхня здатність подавати складну інформацію у візуально привабливій та емоційно насиченій формі робить їх незамінним інструментом у формуванні критичного мислення та креативності [7].

Під “сучасними культурними продуктами” ми розуміємо широкий спектр форм: цифрове мистецтво, відео, онлайн-музеї, сучасну літературу, театр, музичні і медійні проєкти, фольклорну та народну творчість у новій інтерпретації, креативні індустрії, мультимедійні формати, гейміфікацію тощо.

Розкриємо переваги інтегрування таких продуктів в освіту (рис. 2): 1). залучення до навчального процесу – сучасні формати часто кращі для мотивації учнів та студентів, особливо молоді, що звикла до цифрового медіа: вони більш динамічні, візуальні, інтерактивні. Дослідження з використання AR-технологій у вивченні іноземних мов свідчать: залучення різних сенсорик (візуального, аудіального) + інтерактивність сприяють глибшому засвоєнню матеріалу; 2). актуалізація культури і національної ідентичності – через сучасне мистецтво, літературу, медіа можна транслювати історію, цінності, культурний код, адаптувати їх до сучасних реалій, що особливо важливо під час війни. Таке навчання допомагає молодому поколінню переосмислити минуле, зрозуміти сучасність і спроєкувати майбутнє; 3). соціальна, психологічна підтримка – культура може бути формою терапії, підтримки, виховання стійкості. Артініціативи, театральні чи музичні проєкти, культурні майстерні дають можливість висловити емоції, переживання, втрати, водночас знайти спільноту, підтримку та надію; 4). гнучкість і адаптивність – сучасні формати (онлайн-музеї, цифрові архіви, відео, AR/VR, блогосфера) дають змогу організувати освітній процес навіть під час бомбардувань, мобілізацій, переселень; 5). міждисциплінарність – культурні продукти можуть бути інтегровані в різні предмети: історію, мову, суспільствознавство, іноземні мови, мистецтво, психологію, що сприяє формуванню цілісного світогляду [8].

Рис. 2. Переваги інтегрування культурних продуктів в освіту

За даними звіту 2025 року [5], багатоманітні культурні та творчі індустрії, попри війну, стали важливим елементом відновлення України – і саме тому необхідно підтримувати їхню діяльність, зокрема через освіту.

У системі освіти вже з'являються ініціативи, які поєднують навчання та культурну діяльність – творчі колективи, курси, майстерні, програми, що враховують воєнний контекст, потребу психологічної підтримки, соціальної мобілізації.

Використання цифрових форматів: онлайн-музеї, віртуальні екскурсії, цифрові архіви – як спосіб збереження та передання культурної спадщини, залучення молоді та широкої аудиторії, незалежно від місця проживання.

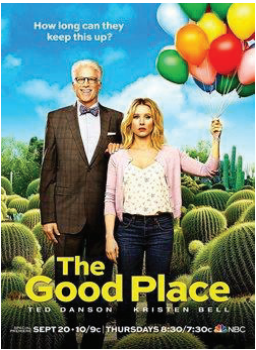
Міжнародна підтримка та інтеграція у європейський/світовий культурний простір дає можливість українським культурним проектам не просто вижити, а розвиватися, бути почутими, взаємодіяти, адаптуватися.

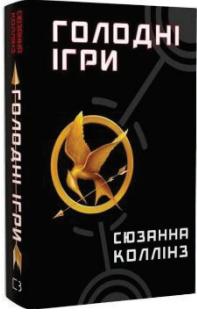
Успішний досвід розв'язання проблеми інтеграції сучасних культурних продуктів в освітній процес під час війни є в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова. Зокрема, рамках теми проекту молодих вчених “Культурна ідентичність та крос-культурна комунікація українців: трансформація в умовах російсько-української війни” Наказ Міністерства освіти і науки України № 1801 від 27.12.2024р. (науковий керівник – Тетяна Урись, кандидат філологічних наук, доцент) досліджено зміни у культурному самовираженні, сприйнятті ідентичності, соціальній згуртованості та культурних практик українців під час війни; комплексне вивчення впливу російсько-української війни на українську культуру, національну і культурну ідентичність, а також розвиток міжкультурного діалогу через аналіз соціокультурних, психологічних, літературознавчих та інших аспектів, з подальшою розробкою стратегій і практичних заходів щодо збереження української культури, підтримки і зміцнення ідентичності нації в умовах війни й у поствоєнний період [7; 14; 15].

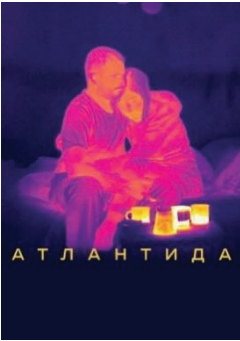
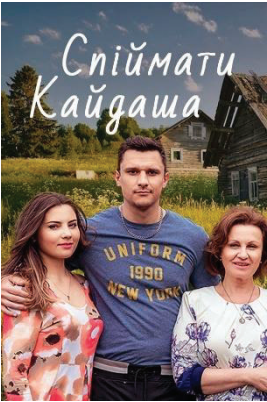
Учасники проекту активно використовують культурні продукти у своїй професійній діяльності для розширення можливостей культурної ідентичності та крос-культурної комунікації здобувачів ЗВО. Так, наприклад, під час проведення навчальних занять з освітнього компонента “Філософія” для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності В11 “Філологія” та А4 “Середня освіта” 2-го курсу, канд. пед. наук, доц. Процька Світлана використовує сучасні інтерактивні методи, зокрема: конструктивізм, де студенти самі будують знання через досвід і рефлексію [7]:

- в ході обговорення питань на семінарському занятті “Філософія пізнання та практики” викладач пропонує навести приклади етики або моральної філософії в сучасній літературі, кіно, серіали, мультфільми, аніме тощо.

Нижче наведено приклади, зазначені студентами [7]:

Ілюстрація	Продукт	Концепція	Етична дилема
Світовий контекст			
	Серіал “У кращому світі” (The Good Place)	Утилітаризм, моральна арифметика	Серіал прямо обговорює, як система “балів” (кармічний утилітаризм) не справляється зі складністю людських намірів та вчинків. У фіналі розмірковуєш, чи має кінцевий результат (щастя/спокій) виправдовувати життя.
	Фільм “Темний лицар” (The Dark Knight)	Деонтологія (Бетмен) vs. Утилітаризм/Хаос (Джокер)	Джокер змушує людей обирати, кого вбити (проблема вагонетки) – щоб довести, що люди відмовляться від своїх моральних правил заради виживання. Бетмен, навпаки, дотримується свого принципу не вбивати, навіть якщо це призводить до більших жертв.
	Аніме “Зошит смерті” (Death Note)	Утилітарний тиранізм	Головний герой Лайт Ягамі вбиває злочинців (приймає рішення, яке, на його думку, принесе більше блага суспільству, що є крайньою формою утилітаризму), вважаючи себе “богом нового світу”. Його етика повністю ігнорує права індивіда та закон.
	Література: Альбер Камю, “Сторонній” (сучасна класика); постмодерна література	Абсурд, відчуження	Багато сучасної прози (наприклад, твори Мішеля Уельбека або “Післямова” Сімон де Бовуар) продовжує досліджувати абсурдність існування у світі без божественного втручання та пошук особистої автентичності та сенсу.

	Фільм “Той, що біжить по лезу 2049” (Blade Runner 2049)	Ідентичність та свідомість	Репліканти (штучні люди) шукають докази своєї унікальності (душі чи природного народження), щоб підтвердити свою людяність і, відповідно, право на життя.
	Література: Антиутопії (напр., “Голодні ігри”)	Політична етика, влада та опір	Антиутопічні романи та їхні екранізації досліджують зловживання владою, моральність революції та індивідуальну відповідальність за участь у репресивній системі.
	Аніме “Привид у броні” (Ghost in the Shell)	Сутність “Я” у кіберпросторі	Досліджує, де закінчується людська сутність і починається машина, особливо коли пам'ять та свідомість можуть бути перенесені або зламані. Це питання про онтологічний статус кіборга.
	Серіал “Гра в кальмара” (Squid Game)	Контрактна етика та етика бідності	Серіал досліджує, чи може добровільна згода (підписання контракту) виправдати нелюдські дії, коли ця згода мотивована крайньою фінансовою нуждою. Чи є згода дійсно вільною за таких обставин?
Український контекст			
	Література: Сергій Жадан, “Інтернат”	Етика відповідальності	Досліджується моральний обов'язок особистості перед спільнотою під час війни. Головний герой Паша спочатку демонструє байдужість та втечу від відповідальності, але згодом змушений зробити екзистенційний вибір: залишатися відчуженим чи діяти.

	“Мавка. Лісова пісня” (2023)	Екологічна етика, гармонія та конфлікт	Центральний конфлікт між світом людей (індустріалізація, прагнення до наживи, утилітаризм) та світом природи (Мавка як захисниця лісу). Моральний урок: гармонійне співіснування можливе лише через взаємоповагу та відмову від руйнівного споживання.
	Фільм “Атлантида” (В. Васянович)	Посттравматичний екзистенціалізм	Фільм, дія якого відбувається в антиутопічному Донбасі після перемоги України, досліджує, як знайти сенс існування та людяність у повністю зруйнованому, травмованому світі. Фокус на моральному відновленні та гідності.
	Документалістика: “20 днів у Маріуполі” (М. Чернов)	Етика свідчення, моральний вибір журналіста	Основна етична дилема – це вибір між особистою безпекою та професійним обов'язком фіксувати правду про злочини. Фільм є моральним актом свідчення, що підтверджує: “Мовчання є формою співучасті”.
	Серіал “Спіймати Кайдаша”	Етика родинних цінностей та соціальні зміни	Хоча серіал є адаптацією класики, він актуалізує моральний розкол у родині через соціальні та політичні вибори (мова, ставлення до конфлікту). Це питання про етику співіснування в поляризованому суспільстві.
	Серіал “Козаки” (Класика)	Практична етика, гумор як інструмент	Хоча сюжети прості, вони вчать соціальній згуртованості, кмітливості та прагненню до свободи. Козаки завжди перемагають не силою, а честю та винахідливістю, що є проявом моральної переваги.

	Фільм “Мої думки тихі” (А. Лукіч)	Етика особистого щастя vs. Материнський обов'язок	Хоча фільм комедійний, він ставить етичне питання про конфлікт між правом на самореалізацію (екзистенціальний вибір сина) та безумовною любов'ю та жертвністю (моральний обов'язок матері).
	Література: Артем Чех, “Хто ти такий?”	Етика солдата, судження та милосердя	Досліджує внутрішній конфлікт і моральні межі людини, яка змушена вбивати. Це рефлексія над тим, як війна впливає на особисту ідентичність та здатність до милосердя.
	Серіал “Слуга народу” (до 2022 р. контекст)	Етика влади та корупції	Серіал досліджував утилітарне питання: чи може добра людина з правильними намірами (деонтологія) змінити корумповану систему? Чи виправдовує “велика мета” (боротьба з корупцією) неортодоксальні методи?
	“Микита Кожум'яка” (2016)	Героїчна етика (переборення страху)	Головна моральна лінія – це не фізична сила, а сила духу та здатність перебороти власний страх задля захисту родини та громади. Акцент на спадковості чеснот (син успадковує місію батька).

Отже, на основі порівняння студенти роблять висновок, що не тільки світова, а й сучасна українська культура є потужним полем для філософських та етичних роздумів, які зосереджені навколо: екзистенційного вибору: відповідальність особистості у воєнний час та пошук сенсу в умовах травми; деонтології опору: моральний імператив боротьби за власну ідентичність та цінності; етики свідчення: необхідність фіксації та трансляції правди як моральний обов'язок перед майбутнім.

Висновок. Робимо висновки, що інтеграція культурних продуктів в освіту під час війни є багатофункціональним процесом, що одночасно виконує навчальну, психотерапевтичну, мобілізаційну та національно-ідентифікаційну ролі.

Так, інтеграція сучасних культурних продуктів в освітній процес під час війни є не просто можливістю або додатковою опцією, а стратегічною потребою, яка відповідає на низку викликів: збереження національної ідентичності, підтримка психологічної стійкості,

соціальна згуртованість, адаптація освітніх інституцій до нових реалій, формування майбутнього.

Також це шанс переосмислити і оновити саму систему освіти – зробити її не лише джерелом знань, а простором культури, творчості, громадянства.

1. Список використаних джерел:

1. Вечерко, К & Казьмірчук, НС 2024, 'Роль мистецтва в розвитку емоційного інтелекту молодших школярів', За ред. Пахальчук, НО, Кривошея, ТМ, *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Вінниця, 26–27 березня 2024 р. Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, вип. 13, с. 46–48. Available from : <<https://dspace.vspu.edu.ua/items/2d145bae-d65c-4d1f-af72-6a7bo7268db1>> [3 March 2026].
2. Возний, І 2025, 'Захист культурної спадщини України в контексті російсько-української війни', *Український історичний журнал*, (1), с. 96–120. Available from : <<https://doi.org/10.15407/uhj2025.01.096>> [3 March 2026].
3. Гайдук, О 2020, 'Особливості технології віртуальної та доповненої реальності як нового інструменту в популяризації українських супергероїв', *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 2, с. 58–61. Available from: <<https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2020.220403>> [3 March 2026].
4. Грицик, М & Нагайко, К 2024, 'Культурно-освітня дипломатія в умовах російсько-української війни: 2022–2024 рр.' *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи*. Матеріали XLII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав, 29 листопада 2024 р. Переяслав, вип. 42, с. 82–85. Available from: <<https://ehsupir.uhsp.edu.ua/items/bff8111f-dd20-4d24-9a07-4d7233doc36b/full>> [3 March 2026].
5. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України (n.d.), *Звіти Міністерства культури та стратегічних комунікацій України*. Available from: <<https://mcsc.gov.ua/access-to-public-information-reports/>> [3 March 2026].
6. Іванова, Т 2024, 'Медіаграмотність та критичне мислення в процесі викладання дисциплін комунікаційного циклу', За ред. В. Іванова. Київ: Центр Вільної Преси. Available from: <<https://www.aup.com.ua/book-review/mediagramotnist-ta-kritichne-mislen-3/>> [23 March 2026].
7. Урис, Т, Пухонська, О, Хороб, С, Некіз, Т, Міненко, Є, Бирик, Д & Процька, С 2026, 'Ідентичність і культурна стійкість України в умовах війни: молодь, наративи, освітні та публіцистичні практики', Київ: Вид-во Людмила.
8. Колеснікова, І & Харченко, Г 2024, 'Цифровізація освітнього процесу в Новій українській школі'. *Нові технології навчання*, 98, с. 89–95. Available from: <<https://doi.org/10.52256/2710-3560.98.2024.98.11>> [3 March 2026].
9. Коломоець, Г & Ребрина, А 2024, 'Формування національної свідомості та патріотичних цінностей: сучасні якості та риси фахівця національно-патріотичного виховання', *Українські студії в європейському контексті*, 8, с. 184–195. Available from: <http://obrii.org.ua/usec/storage/article/Kolomoiets_2024_184.pdf> [3 March 2026].
10. CEDOS. 'Культура в умовах пандемії: аналіз проблем і наслідків', Available from: <<https://cedos.org.ua/researches/kultura-v-umovah-pandemiyi-analiz-problem-i-naslidkiv/>> [3 March 2026].
11. Мудрак, Л, Ткачук, А & Ліп, Є 2021, 'Культура має унікальні механізми для роботи з ідентичністю і може допомогти згуртувати суспільство – експерти', *Громадський Простір*. Available from: <<https://www.prostir.ua/?news=kultura-maje-unikalni-mehanizmy-dlya-roboty-z-identychnistyu-i-mozhe-dopomohty-zhurtuvaty-suspilstvo-eksperty>> [3 March 2026].
12. Державна наукова установа "Інститут освітньої аналітики" 2022, *Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник*. Available from: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf> [3 March 2026].
13. Ратушняк, НМ, Косовець, МО & Гришук, МІ 2025, 'Вплив сучасних освітніх реформ на відновлення національної ідентичності України в повоєнний період', *Педагогічна академія: наукові записки*, 15. Available from: <<https://doi.org/10.5281/zenodo.14892461>> [3 March 2026].
14. Урис, Т, Пуховська, О, Хороб, С, Бирик, Д, Некіз, Т, Процька, С & Міненко, Є 2025, 'Українська культурна ідентичність у часи війни: літературно-публіцистичні, соціально-психологічні, освітні та інформаційні виміри спротиву: аналітична записка. Київ: Видавництво Людмила. Available from: <<https://enpuir.edu.ua/handle/123456789/49643>> [3 March 2026].
15. Урис, Т & Бирик, Д 2025, *Війна і культура: зміни української ідентичності та крос-культурної комунікації в сучасних умовах*, Київ: Видавництво Людмила. Available from: <<https://enpuir.edu.ua/handle/123456789/49644>> [3 March 2026].
16. Гуралюк, АГ (ред.) 2025, *Цифровізація освіти і науки в період російсько-української війни та відновлення України*, Київ: ФОП Ямчинський ОВ. Available from: <<https://dnppb.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/DDETKS-review-digitalization-2025.pdf>> [3 March 2026].

17. UNESCO 'Пошкоджені об'єкти культурної спадщини України' (n.d.). Available from: <<https://www.unesco.org/uk/>>. [3 March 2026].
18. Ярич, І 2025, 'Гейміфікація як інноваційний тренд практичної підготовки майбутніх фахівців', *Інноваційна професійна освіта*, 1(22), с. 801–807. Available from: <<https://doi.org/10.32835/2786-619X.2025.1.22.801-807>>. [3 March 2026].
19. Bobrytska, V, Reva, T, Krasynnikova, H, Protska, S, Krasynnikov, S & But, I 2025, 'Enhancing higher education: Integrating micro-credentials and digital badges into university curricula in Ukraine', *Ricerche di Pedagogia e Didattica. Journal of Theories and Research in Education*, 20(1), pp. 63–79. Available from: <<https://doi.org/10.6092/issn.1970-2221/20293>>. [3 March 2026].

References:

1. Vecherko, K & Kazmirchuk, NS 2024, 'Rol mystetstva v rozvytku emotsiinoho intelektu molodshykh shkoliariv [The Role of Art in the Development of Emotional Intelligence in Elementary School Students]', *Za red. Pakhalchuk, NO, Kryvosheia, TM, Aktualni problemy formuvannia tvorchoi osobystosti pedahoha v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoї osvity. Materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii*, m. Vinnytsia, 26–27 bereznia 2024 r. Vinnytsia: VDPU imeni Mykhaila Kotsiubynskoho, vyp. 13, s. 46–48. Available from: <<https://dspace.vspu.edu.ua/items/2d145bae-d65c-4d1f-af72-6a7b07268db1>> [3 March 2026].
2. Voznyi, I 2025, 'Zakhyst kulturnoi spadshchyny Ukrainy v konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny [Protecting Ukraine's Cultural Heritage in the Context of the Russian-Ukrainian War]', *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, (1), s. 96–120. Available from: <<https://doi.org/10.15407/uhj2025.01.096>>. [3 March 2026].
3. Haiduk, O 2020, 'Osoblyvosti tekhnolohii virtualnoi ta dopovненої realnosti yak novoho instrumentu v populiaryzatsii ukrainskykh superheroiv [Features of Virtual and Augmented Reality Technology as a New Tool for Popularizing Ukrainian Superheroes]', *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriiv kultury i mystetstv*, 2, s. 58–61. Available from: <<https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2020.220403>>. [3 March 2026].
4. Hrytsyk, M & Nahaiko, K 2024, 'Kulturno-osvitnia dyplomatiia v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny: 2022–2024 rr [Cultural and Educational Diplomacy in the Context of the Russian-Ukrainian War: 2022–2024]', *Humanitarnyi prostir nauky: dosvid ta perspektyvy, Materialy XLII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii*, m. Pereiaslav, 29 lystopada 2024 r. Pereiaslav, vyp. 42, s. 82–85. Available from: <<https://ehsupir.uhsp.edu.ua/items/bff811f-d20-4d24-9a07-4d7233doc36b/full>> [3 March 2026].
5. Ministerstvo kultury ta stratehichnykh komunikatsii Ukrainy (n.d.), *Zvity Ministerstva kultury ta stratehichnykh komunikatsii Ukrainy [Reports of the Ministry of Culture and Strategic Communications of Ukraine]*. Available from: <<https://mcsc.gov.ua/access-to-public-information-reports/>> [3 March 2026].
6. Ivanova, T 2024, *Mediagramotnist ta krytychne myslennia v protsesi vykladannia dystsyplin komunikatsiinoho tsykladu [Media Literacy and Critical Thinking in the Teaching of Communication Disciplines]*. Za red. V. Ivanova. Kyiv: Tsentrl Vilnoi Presy. Available from: <<https://www.aup.com.ua/book-review/mediagramotnist-ta-krytychne-myslen-3/>> [3 March 2026].
7. Urys, T, Pukhonska, O, Khorob, S, Nekiz, T, Minenko, Ye, Bybyk, D & Protska, S 2026, *Identychnist i kulturna stiikist Ukrainy v umovakh viiny: molod, naratyvy, osviti ta publitsystychni praktyky [Ukraine's Identity and Cultural Resilience in the Context of War: Youth, Narratives, Educational and Journalistic Practices]*, Kyiv: Vyd-vo Liudmyla.
8. Kolesnikova, I & Kharchenko, H 2024, 'Tsyfrovizatsiia osvitnoho protsesu v Novii ukrainskii shkoli [The Digitalization of the Educational Process in the New Ukrainian School]', *Novi tekhnolohii navchannia*, 98, s. 89–95. Available from: <<https://doi.org/10.52256/2710-3560.98.2024.98.11>>. [3 March 2026].
9. Kolomoiets, H & Rebryna, A 2024, 'Formuvannia natsionalnoi svidomosti ta patriotychnykh tsinnosti: suchasni yakosti ta rysy fakhivtsia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia [The Formation of National Consciousness and Patriotic Values: Contemporary Qualities and Traits of a Specialist in National-Patriotic Education]', *Ukrainski studii v yevropeiskomu konteksti*, 8, s. 184–195. Available from: <http://obrii.org.ua/usec/storage/article/Kolomoiets_2024_184.pdf> [3 March 2026].
10. CEDOS. 'Kultura v umovakh pandemii: analiz problem i naslidkiv [Culture in the Context of a Pandemic: An Analysis of Problems and Consequences]' (n.d.). Available from: <<https://cedos.org.ua/researches/kultura-v-umovah-pandemiyi-analiz-problem-i-naslidkiv/>>. [3 March 2026].
11. Mudrak, L, Tkachuk, A & Lir, Ye 2021, 'Kultura maie unikalni mekhanizmy dlia roboty z identychnistiu i mozhe dopomohty zghurtuvaty suspilstvo – eksperty [Culture Has Unique Mechanisms for Working with Identity and Can Help Unite Society—Experts]', *Hromadskyi Prostir*. Available from: <<https://www.prostir.ua/?news=kultura-maje-unikalni-mekhanizmy-dlya-roboty-z-identychnistyu-i-mozhe-dopomohty-zghurtuvaty-suspilstvo-eksperty>>. [3 March 2026].
12. Derzhavna naukova ustanova "Instytut osviti analityky" [State Scientific Institution "Institute of Educational Analytics"] 2022, *Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: informatsiino-analitychnyi : zbirnyk*. Available from: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf> [3 March 2026].

13. Ratushniak, NM, Kosovets, MO & Hryshchuk, MI 2025, 'Vplyv suchasnykh osvitnikh reform na vidnovlennia natsionalnoi identychnosti Ukrainy v povoiennyi period [The Impact of Contemporary Educational Reforms on the Restoration of Ukraine's National Identity in the Postwar Period]', *Pedahohichna akademiia: naukovyi zapysky*, 15. Available from: <<https://doi.org/10.5281/zenodo.14892461>>. [3 March 2026].
14. Urys, T, Pukhovska, O, Khorob, S, Bybyk, D, Nekiz, T, Protska, S & Minenko, Ye 2025, *Ukrainska kulturna identychnist u chasy viiny: literaturno-publitsystychni, sotsialno-psykholohichni, osviti ta informatsiini vymiry sprotyvu: analitychna zapyska [Ukrainian Cultural Identity in Times of War: Literary, Journalistic, Socio-Psychological, Educational, and Informational Dimensions of Resistance: An Analytical Note]*, Kyiv: Vydavnytstvo Liudmyla. Available from: <<https://enpuir.edu.ua/handle/123456789/49643>>. [3 March 2026].
15. Urys, T & Bybyk, D 2025, *Viina i kultura: zminy ukrainskoi identychnosti ta kros-kulturnoi komunikatsii v suchasnykh umovakh [War and Culture: Changes in Ukrainian Identity and Cross-Cultural Communication in Contemporary Conditions]*. Kyiv: Vydavnytstvo Liudmyla. Available from: <<https://enpuir.edu.ua/handle/123456789/49644>>. [3 March 2026].
16. Huraliuk, AH (red.) 2025, *Tsyfrovizatsiia osvity i nauky v period rosiisko-ukrainskoi viiny ta vidnovlennia Ukrainy [The Digitalization of Education and Science During the Russian-Ukrainian War and Ukraine's Recovery]*. Kyiv: FOP Yamchynskyi OV. Available from: <<https://dnpg.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/DDETKS-review-digitalization-2025.pdf>>. [3 March 2026].
17. UNESCO 'Poshkodzeni obiekty kulturnoi spadshchyny Ukrainy [Damaged Cultural Heritage Sites in Ukraine]' (n.d.). Available from: <<https://www.unesco.org/uk/>>. [3 March 2026].
18. Yarych, I 2025, 'Heimifikatsiia yak innovatsiinyi trend praktychnoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv [Gamification as an Innovative Trend in the Practical Training of Future Specialists]', *Innovatsiina profesiina osvita*, 1(22), s. 801–807. Available from: <<https://doi.org/10.32835/2786-619X.2025.1.22.801-807>>. [3 March 2026].
19. Bobrytska, V, Reva, T, Krasylnikova, H, Protska, S, Krasylnikov, S & But, I 2025, 'Enhancing higher education: Integrating micro-credentials and digital badges into university curricula in Ukraine', *Ricerche di Pedagogia e Didattica. Journal of Theories and Research in Education*, 20(1), pp. 63–79. Available from: <<https://doi.org/10.6092/issn.1970-2221/20293>>. [3 March 2026].

Надійшло до видання / Received
Прийнято до друку / Accepted

3.03.2026
01.04.2026